

El castell de Merola (Puig-reig)

ROSA SERRA I ROTÉS

Del castell de Merola només en queda una de les parets de la torre d'homenatge, coneguda popularment amb el nom de *la torre dels Moros*, com d'altres de la nostra comarca (el castell de Montmajor o el de Roset, p. e.) i d'arreu de Catalunya. S'alça, dreta i segura, prop de l'església renaixentista de Sta. Maria de Merola i de la masia (incendiada fa pocs anys) del mateix nom, a poca distància de la carretera i de la colònia de cal Riera.

S'hi arriba des del km 56 de la carretera C-1411, a l'alçada del trencall de la colònia de cal Riera. En sentit oposat a la carretera que mena a la colònia hi ha una pista forestal en bon estat que porta a l'església de Sta. Maria de Merola i al castell.

Les primeres notícies de Merola

Durant els s. IX i X el lloc de Merola formava part del terme casteller de Puig-reig; fou repoblat, probablement, a finals del s. IX, en temps de Guifré el Pelós. S'hi instal·laren pagesos alouers (com p. e. els pagesos instal·lats al mas Graells, esmentat en un document de venda de l'any 974 (1), que devien gaudir del suport comtal), però bona part de les terres foren lliurades als monestirs de St. Llorenç prop Bagà (en l'acta de consagració de l'església monacal de St. Llorenç de l'any 983 hi consta la possessió sobre tres masos a Merola) i Sta. Maria de Serrateix (l'any 1008 el monestir venia a uns pagesos una vinya i una quartera de terra que tenia a Merola [2]).

Les autoritats locals també van acumular-hi béns, ja que el 1027 la vescomtessa Adalaiz i el seu fill, el vescomte Dalmau del Berguedà, van donar un mas de Merola a l'església de St. Julià de Puig-reig, avui coneguda amb el nom de Carme de Periques (3).

Aquests masos, terres i vinyes, tot i

Restes de l'església romànica de Sta. Maria de Merola.

R. SERRA

La torre del castell de Merola.

R. SERRA

que formaven un poblament dispers, es consolidaren i esdevingueren un dels nuclis més poblats del terme casteller de Puig-reig. S'escampaven prop del camí ral que des de Manresa arribava a Berga remuntant la riera de Merola des del seu aiguabarreig amb el Llobregat i enfilant per la carena en direcció al castell de Casserres, St. Pau de Casserres, St. Vicenç d'Obiols, Sta. Maria d'Avià i Berga. Des de Merola també sortia el camí que, resseguint la riera del mateix nom fins al seu naixement prop de St. Joan Montdarn (Viver i Serrateix), enllaçava amb els camins de Cardona, Viver, Serrateix i Montmajor. Molts d'aquests camins, arranjats els últims anys o amb obres iniciades, encara es poden resseguir avui, i formen part de la xarxa de comunicacions d'aquest sector del Baix Berguedà.

La consolidació del poblament féu necessària l'organització de la vida religiosa i la construcció de la primera església romànica de Sta. Maria de Mero-

la, documentada en una donació de terres, feta per un home de Merola, al monestir de Sta. Maria de Serrateix l'any 1050; concretament el document especifica que deixa a l'església una mugada de vinya situada prop del mas Alsina (4). L'església, abandonada des de l'any 1609 en construir-se la nova parroquial prop del castell de Merola, es va construir a finals del s. X o començaments de l'XI.

L'església, advocada a santa Maria, probablement per influència del monestir de Sta. Maria de Serrateix, fou parroquial fins que fou abandonada, a començaments del s. XVII. S'hi venerava una talla de fusta tardoromànica que fou cremada durant la Guerra Civil, quan es conservava a la nova parroquial renaixentista.

Els senyors de Merola

Des de mitjan s. XI es tenen notícies esparses de la família que senyorejava la

vall i la parròquia de Merola, els membres de la qual eren, alhora, vicaris del castell de Puig-reig. Aquesta família tenia importants lots de terra escampats pel Baix Berguedà, ja que l'any 1060 Enric de Merola, la seva muller Guasca i els seus fills Bremond i Bertran van vendre a l'abat Miró, de St. Pere de la Portella, un alou que tenien a la parròquia de Sta. Maria de la Quar, amb les cases, casals, horts, terres, vinyes, prats, pastures, garries, erms, rocam i aigües, per la quantitat de 25 unces d'or (5). Aquesta mateixa família l'any 1085 donà al monestir de la Portella dos alous del terme parroquial de la Quar (6).

La importància de la família anà en augment el s. XII, ja que s'enfrontaren decididament amb el bisbe de Vic pels drets que tenien al castell i la parròquia de Sta. Maria de Gaïà i St. Boi de Lluçanès; la disputa fou tan llarga i difícil que va caldre la intervenció del comte de Barcelona (7). De ben segur que els Merola van aconseguir del comte cerdà o del comte de Barcelona el dret de bastir una fortalesa en aquest lloc, fortalesa amb terme casteller i, per tant, desvinculada de la potestat del castell de Puig-reig. És un dels molts exemples de com una petita família de vicaris esdevé senyora d'un castell.

De ben segur que el membre més destacat de la família, constructor del castell de Merola, fou Bernat de Merola. A més d'enfrontar-se amb el bisbe de Vic, va intervenir com a mitjancer en la controvèrsia que enfrontava Bernat de Claret (senyor del castell de Claret i futur comanador de la casa del Temple) amb Arnau de Cardona (identificat amb el pare de sant Ramon Nonat) l'any 1167, i fou marmessor testamentari del trobador Guillem de Berguedà.

El seu matrimoni amb Berenguera de Joval va proporcionar-li el control sobre un important patrimoni al Solsonès, que comprenia els castells de Joval, Olius i Lavit, i els honors de la vall de Lord i Riner (8), que repartí entre els seus fills.

El castell

Del castell de Merola només se'n conserva la paret de tramuntana de la torre i algunes restes de la paret de llevant. La torre constituïa la part més fortificada de l'estructura del castell medieval i és de ben segur per aquesta raó que encara es conserva la paret. El castell de Merola

La torre de Merola i l'església renaixentista de l'any 1609.

ROSA SERRA

devia ser prou gran com per incloure altres dependències, tancades per una muralla.

És una construcció del s. XII, probablement bastida en temps de Bernat de Merola, el membre més actiu de la família. Es tracta d'una torre quadrada de quatre nivells: planta baixa, dos pisos i un terrat superior coronat amb merlets (a la paret de tramuntana encara se n'hi conserven quatre, i sembla que els dels costats formaven escaire). Els dos primers nivells estaven separats per voltes de pedra, de les quals encara es veu l'arrencada, i el tercer per un embigat de fusta que feia de paviment del terrat. La torre té 4,95 m d'alçada i el mur té 1,20 m de gruix.

L'entrada a la torre es feia a partir del primer i segon pis, on s'obrien portes d'arc de mig punt, i sembla que pel fet de ser una torre fortificada no tenia cap tipus de finestra oberta. A l'exterior hi havia uns contraforts que la reforçaven. L'aparell és característic d'una obra del Romànic ple del s. XII: els carreus són blocs de pedra ben polida col·locats en filades i a trencajunt, units amb morter de calç, els carreus més grans foren reservats per a les cantonades (9).

És una construcció força característica de l'època, semblant a les torres del castell de l'Espunyola i a la torre de Faia (Gisclareny), un model molt comú arreu de Catalunya.

Merola a la Baixa Edat Mitjana (s. XIII-XV)

L'últim Merola documentat és Bertran,

l'any 1225; amb ell devia acabar la branca familiar, i els dominis del castell, no sabem per quina raó, passaren als senyors de Berga: des de finals del s. XIII el castell de Merola figura com una de les seves possessions. Quan Pere de Berga morí sense fills, al voltant de l'any 1278, els seus béns passaren a la seva germana, Sibil·la de Berga, comtessa de Pallars, i al seu nebot, Arnau Roger I, comte de Pallars. La situació econòmica dels comtes de Pallars no era gens bona: el 1297 el rei va comprar a Sibil·la el domini directe sobre el comtat de Pallars per la quantitat de 40.000 sous barcelonins, i el domini directe sobre les senyories de Berga per 100.000 sous, reconeixent però que Sibil·la continuava posseint-los en feu. El 1309 Jaume II permutà amb Sibil·la de Berga tots els dominis berguedans a canvi d'altres possessions i de la quantitat de 180.000 sous (10).

Però el 1363 la reina Elionor, muller de Pere III, va vendre al mercader Pere Fresc de Berga el castell de Merola, juntament amb el de Blancafort, i les esglésies de Sta. Maria de Vilosiu, St. Andreu de Ceres i Sta. Maria de la Baells (11).

En aquesta època de la Baixa Edat Mitjana els Berga, i posteriorment la corona i Pere Fresc, van compartir el seu domini sobre Merola juntament amb els monestirs de Serrateix i St. Llorenç prop Bagà, que continuaven controlant els seus masos i terres, i també amb els templers, senyors del castell de Puig-reig. L'any 1275 el comanador templer Francesc de ça Tallada feia capbrevar els béns de l'orde al terme del

castell de Puig-reig i al Berguedà; entre els molts béns esmentats hi figuren els masos del Soler de Jaumàs, el mas de Guialmars i el mas Geners, de la parròquia de Sta. Maria de Merola (12).

El s. XIV, la profunda crisi demogràfica (mortalitats provocades per pestes, fam i violència), econòmica (males collites, abandonament de terres, censos alts) i social (l'any 1299 Jaume de Puig de Merola va aconseguir alliberar-se de la remença pagant l'elevada quantitat de 600 sous a Sibil·la de Berga i a la seva mare Làscaris de Ventimiglia, vídua d'Arnau Roger I, comte de Pallars i d'origen grec [13]) afectà durament el petit nucli; l'any 1370 només hi havia quatre masies habitades. De resultes d'aquesta crisi el mateix abat de Serrateix es va veure obligat a reduir els censos dels masos habitats a fi de permetre la seva subsistència (14). ⚡

Torre del castell de l'Espinyola. ROSA SERRA

NOTES

1. UDINA MARTORELL, Federico. *El Arxivo Condal*, Barcelona, 1950, p. 383, doc. 201.
2. Arxiu Capítular de Solsona. Fons de Serrateix.
3. A.C.A., *Berenguer Ramon I*, pergami 59.

4. SERRA VILARO, Joan. *Les Baronies*, vol. III, p. 101.
5. SANTAMARIA ROVIRA, Joan. *Memòries del monestir de Sant Pere de la Portella i de tot el seu abaci i baronia*, 2a ed., Moià, 1986, p. 18-19 de l'apèndix, doc. XVI.
6. SANTAMARIA ROVIRA, Joan. *Memòries del Monestir*, p. 24-25 de l'apèndix, doc. XXII.

7. SERRA, R. i MIRALDA, J. *Merola, un poble*, Navàs, 1990, p. 19.
8. LLORENS i SOLÉ, Antoni. «Vinculació del Trobador Guillem de Berguedà i dels seus pares, els vescomtes de Berga, amb el monestir de Santa Maria de Solsona», dins *XXIII Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos celebrada el juny de 1979 a Berga*, Centre d'Estudis Berguedans, vol. 1, Berga, 1982, p. 87-88.
9. *Catalunya Romànica. XII. El Berguedà*, Fundació Enciclopèdia Catalana, Barcelona, 1985.
10. RIU RIU, Manuel. Presentació al volum XII de *Catalunya Romànica. XII. El Berguedà*, p. 18.
SANTANDREU, M. Dolors. «Els Castells del Berguedà en un document del 1309», dins *Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos*, p. 110-118.
11. MONTSALVATGE FOSSAS, Francisco. *Notícies històriques*, vol. XIX.
12. A.C.A. *Ordenes Militares. Gran Priorato de Sant Juan de Jerusalem. Libros y Legajos*. Sección 3, arm. 3, leg. 2: «Cabreo de las Rentas de los templarios en Berga y Fonollet» (s. XIII en pergami).
13. RIU RIU, Manuel. Presentació a l'obra *Catalunya Romànica. XII. El Berguedà*, p. 19.
14. SERRA, R. i MIRALDA, J. *Merola, un poble*, p. 27-28.

Rosa Serra i Rotés

SENYORS DEL CASTELL DE MEROLA

